

**Історичні аспекти використання спортивних та рухливих ігор у фізичній підготовці
військовослужбовців Збройних Сил України**Піддубний О. Г.¹, Палевич С. В.¹, Цимбалюк Ж. О.^{1,2}, Мусієнко А. В.²¹Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба²Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Анотація. Актуальність проблеми дослідження зумовлена необхідністю вивчення історичного досвіду становлення, впровадження та розвитку вправ із розділу «Спортивні та рухливі ігри», з метою реалізації державної політики щодо якісної розробки керівних документів з фізичної підготовки та спортивно-масової роботи військовослужбовців Збройних Сил України. **Мета:** проведення порівняльного аналізу використання спортивних та рухливих ігор в фізичній підготовці та спортивно-масовій роботі військовослужбовців за період з середини ХІХ сторіччя до наших часів. **Методи:** теоретичні – аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, керівних документів з проблеми дослідження, узагальнення сучасного досвіду фізичної підготовки військовослужбовців. **Результати:** розглянуто період з середини ХІХ сторіччя до наших часів. Представлено порівняльний аналіз застосування ігрових вправ у фізичній підготовці військ у передреволюційні, післяреволюційні, радянські періоди та часи Незалежності України. **Висновки:** мета застосування ігрових вправ змінювалась разом зі змінами в системі бойової підготовки військ. Осмислення і раціональне використання накопиченого досвіду відкриває можливості визначати перспективи подальшого впровадження вправ з цього розділу при розробці керівних документів (Настанов, Керівництв) із фізичної підготовки військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовці; фізична підготовка; спортивні ігри; рухливі ігри.

Вступ. Фізична підготовка є складовою частиною загальної системи навчання та виховання особового складу Збройних Сил України. Військові реформи, які проходили в ХІХ та ХХ сторіччях, вплинули на створення системи фізичної підготовки Збройних Сил України (Гавроник, Максимович, & Знатнова, 2017; Сорокин, Андросов, Федюк, & Павлов, 2017). Історичний аналіз впровадження та розвитку вправ із розділу «Спортивні та рухливі ігри» свідчить про те, що цей розділ широко застосовувався в підготовці військових, сприяв розвитку їх загальних та спеціальних якостей, що впливало на підвищення рівня фізичної готовності з метою успішного виконання бойових дій (Попов, Маракушин, & Бреславец, 2011; Смазнов, Гуков, & Девятков, 2020).

Тому наші дослідження були присвячені історичному аналізу

застосування засобів ігрових вправ у фізичній підготовці військовослужбовців, становленню цього розділу як самостійного у фізичній підготовці, а також спроб стандартизації підготовки в сучасний період реформування Збройних Сил України та реалізації державної політики щодо якісної розробки керівних документів з фізичної підготовки та спортивно-масової роботи, що є об'єктом уваги багатьох сучасних військових дослідників.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилося відповідно теми плану НДР Харківського державного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, яка фінансується за рахунок державного бюджету Міністерства освіти і науки України на 2020-2021 р. р. «Стандарт індивідуальної фізичної підготовки».

Мета дослідження провести порівняльний аналіз використання спортивних та рухливих ігор в фізичній

підготовці та спортивно-масовій роботі військовослужбовців за період з середини ХІХ сторіччя до наших часів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, керівних документів з проблеми дослідження, узагальнення сучасного досвіду фізичної підготовки військовослужбовців.

Результати дослідження та їх обговорення. Ігрова діяльність застосовувалась в підготовці воїнів та мисливців з появою цих видів людської діяльності. Зараз ігрові вправи широко використовуються в розвитку, навчанні та вихованні сучасної людини. Не виключенням є і підготовка військовослужбовців.

Так, рухливі ігри – це різновид ігрової діяльності, що виникла для забезпечення потреб людини і включає в свій зміст різні дії, регламентовані найпростішими правилами. Вони широко застосовуються в фізичній підготовці, як засоби розвитку загальних фізичних та спеціальних якостей, без яких професійна діяльність військовослужбовця неможлива (Иглин, 2016). Їх слід розглядати як вправи загального фізичного впливу. Їх застосування впливає на одночасний розвиток декількох якостей. Вони застосовуються в підготовчій частині занять після загальнорозвиваючих вправ (частіше естафети), в основній частині можуть передувати виконанню вправ (як додаткова розминка, підходяща вправа) та після виконання вправ (як закріплення техніки виконання закріпленої дії тощо), а під час заключної частини – для відновлення організму.

Рухливі ігри виникли на базі тисячолітнього досвіду розвитку суспільства та застосовувались в підготовці воїнів з давніх часів. Одним з перших документів дореволюційної Росії, який містить рекомендації з навчання різним фізичним вправам стало «Повчання для освіти вихованців військово-навчальних закладів», що вийшло в 1848 році (Попов, Маракушин, & Бреславец, 2011). Однак його основний зміст відносився до бойової підготовки

особового складу. Одними з перших згадок розділу «Рухливих ігор» є «Повчання для ведення позакласних занять в кадетських корпусах», в якому надавалися спеціальні вказівки в проведенні ігор. У 1910 році була також видана інструкція «Фізичні вправи для кадетських корпусів», де давався опис різних фізичних вправ і методичних рекомендацій по їх навчанню і тренуванню, включаючи рухливі ігри (Иглин, 2016).

Спортивні ігри в такому вигляді, якому ми їх знаємо, з'явилися не відразу. У своєму становленні вони пройшли тривалий шлях, виникнувши з народних рухливих ігор розвиваючись з людським суспільством. Можна сказати, що спортивні ігри є вищим ступенем вдосконалення рухливих ігор.

Зараз спортивні ігри – це певні види спорту, які виникли в перебігу тривалого історичного періоду на базі рухливих ігор і досягли більш високого ступеня досконалості. Вони мають єдині правила, що визначають склад учасників, розміри і розмітку майданчиків, обладнання та інвентар, тривалість гри, дозвіл або заборона різних прийомів. Зі спортивних ігор проводяться навчально-тренувальні заняття і змагання, гравцям присвоюються спортивні розряди і звання, а суддям – суддівські категорії (Иглин, 2016).

Вправи зі спортивних ігор (враховуючи відносно незначний вік деяких ігор як видів спорту) почали застосовуватися в підготовці військовослужбовців на початку ХХ століття. Спортивні ігри на навчальних заняттях проводять як окрему тему, так і включають в зміст комплексних занять.

Науково доведеним фактом є різнобічний вплив занять спортивними іграми, які відповідно до загальноприйнятої класифікації відносяться до групи нестандартних або ситуаційних рухів, на розвиток рівня фізичної підготовленості, фізичних здібностей і спеціальних якостей, взаємодії, взаємної виручки, прояв ініціативи, творчості і винахідливості

(Иглин, 2016) та їх значення для боєздатності особового складу.

Історичний досвід розвитку фізичної підготовки військ свідчить, що вже у післяреволюційний період вийшла з лінії Всеобуча і Реввійськради ціла низка видань з фізичної підготовки і спорту для військовослужбовців (Физические упражнения в РККА, 1931; Руководство по спортивной работе в ВС СССР, 1962). Так, у 1922 році опубліковано ряд окремих керівництв за розділами фізичної підготовки, серед яких є і керівництво зі спортивних ігор. У 1924 році було випущено офіційне керівництво «Фізична підготовка РСЧА і допризовної молоді», де дані вказівки і програми для обов'язкових спортивних занять червоноармійців, курсантів, командирів Робітничо-селянської Червоної Армії (РСЧА) в процесі бойової підготовки. Одним із розділів були спортивні ігри з декларацією проведення спортивних змагань.

Спортивні ігри, перебуваючи на піку популяризації та розвитку, широко впроваджувались в заняттях військовослужбовців. Так у 1931 році вийшли «Фізичні вправи в РСЧА», в 1938 році – «Тимчасовий курс фізичної підготовки ВПС РСЧА» (Попов, Маракушин, & Бреславец, 2011).

Про те в процесі фізичного вдосконалення військовослужбовців провідну роль грали Настанови з фізичної підготовки і спорту (НФП). Їх аналіз говорить, що вже з першої НФП 1939 року в главі з програмним матеріалом та нормативами, одним із розділів стали «Спортивні ігри» (Наставление для командного и начальствующего состава, 1939). Як в першій, так і в наступних Настановах (НФП-43, НФП-48, НФП-54 та НФП-59) перед цим розділом ставилося завдання з розвитку фізичних якостей (загальної витривалості, швидкості у діях, спритності) (Наставление по физической подготовке ВС СССР, 1948; Наставление по физической подготовке СА и ВМС, 1954; Наставление по физической подготовке ВС СССР, 1959).

Наприкінці 50-х років в науковій літературі з'являються результати

досліджень провідних психологів В.Л. Марищука (1953, 1958), Т.Г. Джамгарова (1958), Л.А. Вейднер-Дубровина (1958) про вплив фізичної підготовленості військовослужбовців на успішність виконання професійних завдань та різницю в характері фізичних навантажень і рухових навичок у представників різних військових спеціальностей. Встановлено зв'язок окремих фізичних вправ з результатами бойової діяльності з урахуванням професійних особливостей (Марищук, 1970; Марищук, Горелов, & Лотоненко, 2010). Так в науковій літературі описані деякі з вправ із розділу «Спортивних ігор», які застосовувались в якості тестів з фізичної підготовки та вперше ввійшли у перелік нормативів НФП-66 для окремих військових спеціальностей. В настанові розкривалися особливості проведення занять з даного розділу фізичної підготовки з особовим складом різних родів та видів військ (Наставление по физической подготовке ВС СССР, 1966).

Перед розділом «Спортивні ігри» ставилося завдання не лише з розвитку загальних фізичних якостей, а й вольових якостей та спеціальних якостей військовослужбовців, які були актуальні в наступних Настановах (Наставление по физической подготовке СА и ВМС, 1978; Наставление по физической подготовке в СА и ВМС, 1987).

Найширшого застосування вправи (тести) з розділу «Спортивні ігри» набули серед льотного складу (Марищук, Горелов, & Лотоненко, 2010; Попов, Маракушин, & Бреславец, 2011). Під час щорічного Огляду на кращу організацію спортивної роботи у військах для отримання знаку «Воїн-спортсмен» льотний склад (льотчики та вертольотчики) окрім тестів з визначення рівня загальної фізичної підготовленості виконували тести зі спеціальної фізичної підготовленості, однією з часто використовуваних була вправа на координацію (№ 15). Вона виконувалась пілотами усіх вікових категорій. Умови виконання вправи: на обладнаній ділянці футбольного поля чи майданчику для гри в ручний м'яч

військовослужбовець виконує з дотриманням усіх правил гандболу (7x7) елементи (різновиди переміщень (біг обличчям та спиною вперед, з обертами), передачі та ловлю м'яча, ведення м'яча (прямо, між стійками), кидок м'яча (з 9 м у ворота)). Вимірюється час виконання тесту за умови влучання у ворота. Нормативом виконання вправи є час від 18 до 21 с (в залежності від вікової категорії).

Також, у 70-ті роки починають застосовувати спеціальну залікову вправу № 141 (тест Макарова) з оцінки психофізичних якостей льотного складу у навчальних військових закладах (Макаров, 1979; Маракушин, Ровный, & Попов, 2009).

Комплексна вправа виконувалась у спортивній залі на обладнаному баскетбольному майданчику. Після виконання обертів (вертикальних та горизонтальних) військовослужбовець виконує ведення баскетбольного м'яча (по прямій, «змійкою», обводку стійок), кидки із визначених місць у вертикальні цілі (зазначеним способом, після обертів на 360⁰) та передачу м'яча викладачеві. Причому послідовність оббігання стійок, вибір м'яча (за кольором) відбуваються після сигналів викладача (положенням рук) впродовж 3 с. Наприкінці дистанції військовослужбовець виконує політ-перекид через коня, приземлення та виконання стійки «Вільно!».

У 90-х роках тест було модифіковано (Макаров, 1988). Викладач надавав сигнали для вибору кольору м'яча та технічних дій на майданчику за допомогою табличок із записом найпростіших математичних прикладів (3²:3; 6²:3 тощо). Та фінішний відрізок було замінено підвісним пристроєм на перекладині та спеціальним отвором для пронурювання з приземленням на мати.

Довжина дистанції склала 57 м. При якісному виконанні всіх елементів вправи зараховувався час проходження дистанції. Нормативні вимоги: «відмінно» – 48 с, «добре» – 51 с, «задовільно» – 55 с. Цей перевірючий тест був обов'язковим з першого року навчання пілотів на етапі спеціальної підготовки у всіх навчальних

зкладах льотного спрямування, та на етапах спеціальної та льотної підготовки у спортивних клубах ДОСААФ.

Але враховуючи необхідність спеціального обладнання, необхідність тривалого часу для злагоженого виконання тесту на сьогодні він майже не застосовується комплексно (окрім деяких елементів).

За часи Незалежності України фізична підготовка військовослужбовців Збройних Сил традиційно регламентувалась Настановою. Відмінною особливістю сучасних Настанов став опис обов'язкових вправ з фізичної підготовки зі шкалами переводу їх результатів у бали. Першою за цей період була НФП-2009. Її аналіз виявив, що в переліку фізичних вправ, що входять до програм навчання фізичної підготовки, відсутні вправи із розділу «Спортивні та рухливі ігри» (Настанова з фізичної підготовки у ЗС України, 2009). Але до розділів, за якими проводяться практичні заняття з фізичної підготовки, цей розділ включено та на практиці керівники занять активно запроваджують ігрові вправи.

Вже у наступну ТНФП-2014 включено вправу № 19 «Спортивні ігри» (футбол, баскетбол, волейбол, ручний м'яч, бадмінтон, теніс, настільний теніс тощо), яка за описом застосовується для переважного розвитку спритності (Тимчасова настанова з фізичної підготовки у ЗС України, 2014). Але в жодній з цих Настанов не було включено вправ із розділу «Спортивні ігри» в якості тесту.

Слід зауважити, що фізична підготовка у військах включає розділ «Спортивні ігри», причому не існує жодної військової категорії (вікової, гендерної, за професійною специфікою), до навчальних програм якої б не входили різновиди спортивних ігор. Лише враховуючи спеціальні завдання, які стоять перед фахівцями, ці вправи застосовуються з різною метою. Наприклад, в фізичній підготовці військовослужбовців десантних військ, частин радіаційного, хімічного і біологічного захисту, для льотного складу частин розвідувальної, бомбардувальної та

транспортної авіації – для розвитку загальної витривалості, для військовослужбовців частин забезпечення, зберігання, ремонту й обслуговування, для військовослужбовців зенітних ракетних військ – для розвитку швидкісної витривалості, для військовослужбовців частин забезпечення, зберігання, ремонту й обслуговування, для льотного складу частин винищувальної та штурмової авіації – для розвитку спритності, для військовослужбовців танкових військ, ракетних військ і артилерії, військ протиповітряної оборони Сухопутних військ, інженерних військ, військ зв'язку – для виховання згуртованості підрозділів, для військовослужбовців частин морської піхоти, спеціального призначення, підрозділів з боротьби з підводно-диверсійними силами, для військовослужбовців частин спеціального призначення, розвідувальних частин, горно-піхотних підрозділів, десантних військ – для удосконалення навичок в колективних діях, для військовослужбовців надводних кораблів і підводних човнів, льотного складу, пошуково-рятувальних частин – як активний відпочинок.

Велике значення в підготовці військовослужбовців завжди відігравав спорт (Руководство по спортивной работе в ВС СССР, 1962). В розпорядку дня сучасного воїна є часи, коли він за індивідуальним вибором займається обраним видом спорту. Так в часи спортивно-масової роботи та індивідуальної підготовки військовослужбовець (в залежності від рівня спортивних досягнень) від 6 до 12 годин на тиждень тренується за обраними вправами. В разі високих спортивних досягнень (під час підготовчих зборів) і більше.

В післяреволюційні часи, враховуючи найбільшу популярність та історичну сталість, футбол найчастіше застосовувався серед військових (Гавроник, Максимович, & Знатнова, 2017). Вже у 1923 році під час відкриття ДПСМ (Дослідно-показовий спортивний майданчик), який став першим

футбольним полем при військовому відомстві, відбулась футбольна зустріч на Першість міста. В ній дебютував новий клуб «ДПСМ» (в майбутньому ЦСКА). У 1924 році на цій спортивній базі запрацювало 10 секцій (для військових), серед яких були: футбол, хокей з м'ячем, баскетбол. Роботою секцій керували працівники ДПСМ.

Наприкінці літа 1923 року в Москві проводилась Перша Всеармійська Спартакіада, в якій змагались збірні команди воєнних округів, фронтів, флотів. Окрім військово-прикладних видів в програму були включені змагання з футболу. В серпні 1925 року під час Другої Всеармійської Спартакіади військовослужбовці дебютували в змаганнях з баскетболу. Дебют армійського хокею відбувся на ковзанці Чистих ставків 16 грудня 1923 року. Відбулася зустріч між командами «Динамо» і ДПСМ (ЦСКА).

Спортивні ігри набували популярності не тільки серед учнівської молоді, а й стали одним із популярніших засобів в підготовці військовослужбовців. Так, в 1930 році на П'ятій Всеармійській Спартакіаді пройшли змагання з футболу, баскетболу, волейболу, городків і тенісу.

На сьогодні щорічно серед військових проходить спартакіада Збройних Сил України з шести видів спорту. І один з них – футзал. Також щорічно відбувається Чемпіонат ЗС України з футзалу серед видів та окремих родів військ. Щорічно (впродовж останніх п'яти років) проводиться Чемпіонат України з футболу серед команд Ліги учасників АТО. З інших видів спортивних ігор не поводиться офіційних змагань серед військових.

З ряду видів спортивних ігор серед військовими проводяться міжнародні змагання. Воєнні Чемпіонати світу проходять з футболу, волейболу, баскетболу. До програми Всесвітніх воєнних ігор (CISM) входять: футбол, баскетбол, волейбол, пляжний волейбол та гольф. Але українські військовослужбовці жодного разу не кваліфікувалися до участі в цих змаганнях.

Складовою авіаційного багатоборства в змаганнях CISM є баскетбольний аеронавтичний тест (General regulation. Military Aeronautical Pentathlon, 2012). Він складається з двох розділів: курс Здібності (Вправа № 1 «Координація», Вправа № 2 «Спритність», Вправа № 3 «Швидкість») та Релаксація (Вправа № 4 «Релаксація»). Змагання проводяться в спортивному залі на баскетбольному майданчику. У вправі № 1 «Координація» спортсмен виконує кидки м'ячів зі штрафної лінії, у вправі № 2 «Спритність» – ведення м'яча за маршрутом між перешкодами, атаки обох корзин до потрапляння, у вправі № 3 «Швидкість» – швидкісні кидки за 30 с з довільної точки, у вправі № 4 «Релаксація» – 20 штрафних кидків протягом 4 хвилин (з них 10 кидків виконуються з обов'язковим торканням м'яча по щиту, а останні 10 – без торкання щита). Результати кожної вправи (час виконання, кількість закинутих м'ячів, штрафні бали) за оціночною таблицею складаються в загальний результат (Military pentathlon. General regulation, 2016; Кирпенко, Корчагін, Одінаєв, Піддубний, Попов, & Сіянко, 2017).

До змагань в цьому багатоборстві допускаються лише військовослужбовці льотних спеціальностей (Military pentathlon. Annexes, 2016). Тому Збірна команда України базується в єдиному навчальному закладі льотного профілю ХНУПС імені Івана Кожедуба. За останні роки команда здобула III місце (2017 р.) та II місце (2018 р.) на відкритому Чемпіонаті Європи.

Модифікований із аеронавтичних вправ (Military pentathlon. Contest regulation, 2016), баскетбольний тест було апробовано у 2018-2019 навчальному році серед курсантів ХНУПС. Він складався із горизонтальних обертів, бігу «змійкою»

коло перешкод, ведення баскетбольного м'яча (по прямій, обводка стійок), кидки м'яча в кошик. Замірювався час виконання тесту, але на отриманий результат значно вплинув низький технічний рівень підготовленості більшості курсантів. Тому провести психометричний аналіз (на валідність, надійність, об'єктивність, точність) для впровадження тесту в зміст стандартів з фізичної підготовки військовослужбовців було недоцільно.

Висновки. Дослідження впровадження ігрових вправ у фізичну підготовку військовослужбовців в період з середини XIX сторіччя до наших часів дозволяє зробити висновки про активне застосування вправ із розділу «Спортивні та рухливі ігри». Мета застосування ігрових вправ змінювалась разом зі змінами в системі бойової підготовки військ. Осмислення і раціональне використання накопиченого досвіду відкриває можливості визначити перспективи подальшого впровадження вправ з цього розділу при розробки керівних документів (Настанов, Керівництв) з фізичної підготовки військовослужбовців.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні взаємозв'язку між впливом спортивних та рухливих ігор на фізичні та психологічні якості військовослужбовців та професійно-прикладними якостями в різних родах та видах військ, доцільність введення індивідуальних тестів із застосуванням вправ із цього розділу для визначення рівня фізичної підготовленості.

Конфлікт інтересів. Автори відзначають, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Гавроник, В.И., Максимович, В.А., & Знатнова, Е.В. (2017). Исторические этапы развития военно-прикладной физической подготовки. *Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту*, 147 (1), 287-290. [http://C:/Users/User/Downloads/VchdpuPN_2017_147\(1\)_54.pdf](http://C:/Users/User/Downloads/VchdpuPN_2017_147(1)_54.pdf)
- Иглин, А.В. (2016). Содержание комплексных занятий по физкультуре с использованием спортивных игр в системе военных довузовских образовательных организаций.

Научное обозрение. Педагогические науки, 6, 65-80. URL: [https:// science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=1574](https://science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=1574)

- Кирпенко, В.М., Корчагин, М.В., Одінаєв, О.К., Піддубний, О.Г., Попов, Ф.І., & Сіянка, О.В. (2017). *Аеронавтичне багатоборство*. Харків : ХНУПС.
- Макаров, Р.Н. (1979). *Физическая подготовка летчика ВВС*. М.: ВВА им. Ю.А. Гагарина.
- Макаров, Р.Н. (1988). *Методические рекомендации по физической и психофизиологической подготовке летного и курсантского состава гражданской авиации*. М.: Воздушный транспорт.
- Маракушин, А.И., Ровный, А.С., & Попов, Ф.И. (2009). Тест Макарова как средство профессионально-психологического отбора курсантов на операторские специальности. *Слобожанський науково-спортивний вісник*, 3, 324-328.
- Марищук, В.Л. (1970). Оценка эмоциональной устойчивости, прогноз напряженности. *Военно-инженерная психология*. М.: Воениздат.
- Марищук, В.Л., Горелов, А.А., & Лотоненко, А.А. (2010). Особенности деятельности военного лётчика и физическая подготовка. *Культура физическая и здоровье*, 1, 41-44. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=17785504>
- Наставление для командного и начальствующего состава РККА – индивидуальная гимнастика на каждый день (НФП-39)* (1939). М. : Государственное военное издательство Народного комиссариата обороны Союза ССР.
- Наставление по физической подготовке Вооруженных Сил Союза ССР (НФП-48)* (1948). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Наставление по физической подготовке Советской Армии и Военно-морских Сил (НФП-54)* (1954). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Наставление по физическому воспитанию в суворовских, нахимовских и подготовительных военных училищах (НФВ-1954)* (1954). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Наставление по физической подготовке Вооруженных сил Союза ССР (НФП-59)* (1959). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Наставление по физической подготовке Вооруженных Сил СССР (НФП-66)* (1966). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Наставление по физической подготовке Советской Армии и Военно-морского Флота (НФП-78)* (1978). М.: Воениздат Министерства обороны СССР.
- Наставление по физической подготовке в Советской Армии и Военно-морском Флоте (НФП-87)* (1987). М.: Воениздат.
- Настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України (НФП-2009)* (2009). К.: Міністерство оборони України.
- Попов, Ф.И., Маракушин, А.И., & Бреславец, Н.Н. (2011). Физическая подготовка летного состава – компонент безопасности полетов. *Физическое воспитание студентов*. 3, 76-79. URL: <https://www.sportedu.org.ua/html/journal/2011-N3/11pfiofs.pdf>
- Руководство по спортивной работе в ВС СССР* (1962). М.: Воениздат Министерства обороны Союза ССР.
- Смазнов, К.С., Гуков, Н.Е., & Девятов, В.А. (2020). Результаты исследования применения средств гимнастики в физической подготовке военнослужащих Вооруженных Сил России (1700-1918 г. г.). *Научно-спортивный вестник Урала и Сибири*. 1 (25), 53-57. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42390776>
- Сорокин, В.П., Андросов, А.М., Федюк, Н.С., & Павлов, А.Г. (2017). Значение теоретических знаний по физической подготовке для слушателей военных академий Министерства Обороны Российской Федерации. *Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта*. 4 (146), 223-227. <http://lesgaft-notes.spb.ru/files/4-146-2017/p223-227.pdf>
- Тимчасова настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України (ТНФП-2014)* (2014). К.: Генеральний штаб, 160.
- Физические упражнения в РККА* (1931). М.: Государственное военное издательство.

General regulation. Military Aeronautical Pentathlon. Edition Conseil International du Sport Militaire (2012).

Military pentathlon. Annexes. Edition International military sports council (2016).

Military pentathlon. Contest regulation. Edition International military sports council (2016).

Military pentathlon. General regulation. Edition International military sports council (2016).

Стаття поступила до редакції: 04.05.2020.

Опублікована: 01.06.2020.

Аннотация. *Поддубный А.Г., Палевич С.В., Цымбалюк Ж.А., Мусиенко А.В. Исторические аспекты использования спортивных и подвижных игр в физической подготовке военнослужащих Вооруженных Сил Украины. Актуальность проблемы исследования обусловлена необходимостью изучения исторического опыта становления, внедрения и развития упражнений из раздела «Спортивные и подвижные игры», в целях реализации государственной политики по качественной разработке руководящих документов по физической подготовке и спортивно-массовой работы военнослужащих Вооруженных Сил Украины. Цель: проведение сравнительного анализа использования спортивных и подвижных игр в физической подготовке и спортивно-массовой работе военнослужащих за период с середины XIX века до наших дней. Методы: теоретические - анализ и обобщение научно-методической литературы, руководящих документов по проблеме исследования, обобщение современного опыта физической подготовки военнослужащих. Результаты: рассмотрено период с середины XIX века до наших дней. Представлен сравнительный анализ применения игровых упражнений в физической подготовке войск в предреволюционные, послереволюционные, советские периоды и времена Независимости Украины. Выводы: цель применения игровых упражнений менялась вместе с изменениями в системе боевой подготовки войск. Осмысление и рациональное использование накопленного опыта открывает возможности определять перспективы дальнейшего внедрения упражнений из этого раздела при разработке руководящих документов (наставлений, руководств) по физической подготовке военнослужащих.*

Ключевые слова: *военнослужащие; физическая подготовка; спортивные игры; подвижные игры.*

Abstract. *Aleksandr Poddubny, Sergey Palevich, Zhanna Tzymbaliyk, Anton Musiyenko. Historical aspects of the use of sports and mobility games in the physical training of military personnel of the Armed Forces of Ukraine. The urgency of the research problem is caused by the need to study the historical experience of formation, implementation and development of exercises in the section "Sports and mobility games", in order to implement the state policy on the qualitative development of guidance documents on the physical training and sports and mass work of military personnel of the Armed Forces of Ukraine. The use of game exercises in the physical training of servicemen has acquired the status of an independent section in training programs, which promotes the development of their general and special qualities during training, and as a means of active recreation after combat missions. Purpose: To conduct a comparative analysis of the use of sports and games in the physical training and mass work of military personnel from the middle of the nineteenth century to the present time. Methods: theoretical - analysis and generalization of scientific and methodological literature, guiding documents on the problem of research, generalization of the modern experience of physical training of servicemen. Results: The period from the middle of the nineteenth century to the present is considered. A comparative analysis of the use of game exercises in the physical training of troops in the pre-revolutionary, post-revolutionary, Soviet periods and times of Independence is presented. Guiding documents regulating the system of physical training of servicemen in both military and military educational institutions are analyzed. Conclusions: The purpose of game exercises varied with changes in the military training system. Reflection and rational use of the accumulated experience opens opportunities to determine the*

prospects of further implementation of the exercises in this section in the development of guidance documents (Guidelines, Guidelines) on the physical training of military personnel.

Keywords: *military personnel, physical training, sports games, mobile games.*

Reference

- Gavronik, V.I., Maksimovich, V.A., & Znatnova, E.V. (2017). Istoricheskie etapy razvitiya voenno-prikladnoj fizicheskoj podgotovki [The historical stages of the development of military-applied physical training]. *Pedagogichni aspekti profesijnoi pidgotovki majbutnogo fahivcya z fizichnogo vihovannya ta sportu* [Pedagogical aspects of the professional training of the Maybach fahivtsia from the physical revolution and sport], no 147(1), 287-290. [http://C:/Users/User/Downloads/VchdpuPN_2017_147\(1\)_54.pdf](http://C:/Users/User/Downloads/VchdpuPN_2017_147(1)_54.pdf) [in Ukrainian].
- Iglin, A.V. (2016). Soderzhanie kompleksnyh zanyatij po fizkulture s ispolzovaniem sportivnyh igr v sisteme voennyh dovuzovskih obrazovatelnyh organizacij [The content of comprehensive physical education classes using sports games in the system of military pre-university educational organizations]. *Nauchnoe obozrenie. Pedagogicheskie nauki* [Scientific Review. Pedagogical science], no 6, 65-80. URL: [https:// science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=1574](https://science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=1574) [In Russian].
- Kirpenko, V.M., Korchagin, M.V., Odinaev, O.K., Piddubnij, O.G., Popov, F.I., & Siyanko, O. V. (2017). *Aeronavtichne bagatoborstvo* [Aeronautical all-around]. Harkiv: HNUPS. [in Ukrainian].
- Makarov, R.N. (1979). *Fizicheskaya podgotovka letchika VVS* [Physical training of the Air Force pilot]. M.: VVA im. Yu.A. Gagarina. [In Russian].
- Makarov, R.N. (1988). *Metodicheskie rekomendacii po fizicheskoj i psihofiziologicheskoj podgotovke letnogo i kursantskogo sostava grazhdanskoj aviacii* [Guidelines for the physical and psychophysiological training of flight and cadet personnel of civil aviation]. M.: Vozdushnyj transport [In Russian].
- Marakushin, A.I., Rovnjy, A.S., & Popov, F.I. (2009). Test Makarova kak sredstvo professionalno-psihologicheskogo otbora kursantov na operatorskie specialnosti [Makarov test as a means of professional-psychological selection of cadets for camera specialties]. *Slobozhanskij naukovosportivnij visnik* [Makarov test as a means of professional-psychological selection of cadets for camera specialties], no 3, 324-328. [in Ukrainian].
- Marishuk, V.L. (1970). Ocenka emocionalnoj ustojchivosti, prognoz napryazhennosti [Assessment of emotional stability, the forecast of tension.]. *Voенно-инженерная психология* [Military engineering psychology]. M.: Voenizdat. [In Russian].
- Marishuk, V.L., Gorelov, A.A., & Lotonenko, A.A. (2010). Osobennosti deyatel'nosti voennogo lyotchika i fizicheskaya podgotovka [Features of the activities of a military pilot and physical fitness]. *Kultura fizicheskaya i zdorove* [Physical Culture and Health], no 1, 41-44. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=17785504> [In Russian].
- Nastavlenie dlya komandnogo i nachalstvuyushogo sostava RKKA – individualnaya gimnastika na kazhdyj den (NFP-39)* [Manual for the commanding and commanding staff of the Red Army - individual gymnastics for every day (NFP-39)] (1939). M.: Gosudarstvennoe voенное izdatel'stvo Narodnogo komissariata oborony Soyuzа SSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskoj podgotovke Vooruzhennyh Sil Soyuzа SSR (NFP-48)* [Manual on the physical training of the Armed Forces of the USSR (NFP-48)] (1948). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzа SSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskoj podgotovke Sovetskoj Armii i Voенно-morskih Sil (NFP-54)* [Manual on the physical preparation of the Soviet Army and Navy (NFP-54)] (1954). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzа SSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskomu vospitaniyu v suvorovskih, nahimovskih i podgotovitelnyh voennyh uchilishah (NFV-1954)* [Manual on physical education in Suvorov, Nakhimov and preparatory military schools (NFV-1954)] (1954). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzа SSR. [In Russian].

- Nastavlenie po fizicheskoy podgotovke Vooruzhennyh sil Soyuzs SSR (NFP-59)* [Manual on the physical training of the Armed Forces of the USSR (NFP-59)] (1959). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzs SSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskoy podgotovke Vooruzhennyh Sil SSSR (NFP-66)* [Manual on physical training of the Armed Forces of the USSR (NFP-66)]. (1966). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzs SSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskoy podgotovke Sovetskoj Armii i Voенno-morskogo Flota (NFP-78)* [Manual on the physical training of the Soviet Army and Navy (NFP-78)]. (1978). M.: Voenizdat Ministerstva oborony SSSR. [In Russian].
- Nastavlenie po fizicheskoy podgotovke v Sovetskoj Armii i Voенno-morskom Flote (NFP-87)* [Manual on physical training in the Soviet Army and Navy (NFP-87)] (1987). M.: Voenizdat. [In Russian].
- Nastanova z fizichnoyi pidgotovki u Zbrojnih Silah Ukrayini (NFP-2009)* [Guidelines for physical training in the Armed Forces of Ukraine (NFP-2009)]. (2009). K.: Ministerstvo obroni Ukrayini. [in Ukrainian].
- Popov, F.I., Marakushin, A.I., & Breslavets, N.N. (2011). Fizicheskaya podgotovka letnogo sostava – komponent bezopasnosti poletov [Physical training of flight personnel is a safety component.]. *Fizicheskoe vospitanie studentov* [Physical training of flight personnel is a safety component.]. 3, 76-79. URL: <https://www.sportedu.org.ua/html/journal/2011-N3/11pfiofs.pdf>. [in Ukrainian].
- Rukovodstvo po sportivnoj rabote v VS SSSR* [Guide to sports work in the USSR Armed Forces (1962)]. (1962). M.: Voenizdat Ministerstva oborony Soyuzs SSR. [In Russian].
- Smaznov, K.S., Gukov, N.E., & Devyatov, V.A. (2020). Rezultaty issledovaniya primeneniya sredstv gimnastiki v fizicheskoy podgotovke voennosluzhashih Vooruzhennyh Sil Rossii (1700-1918 g. g.). [The results of a study of the use of gymnastics in the physical training of military personnel of the Armed Forces of Russia (1700-1918)]. *Nauchno-sportivnyj vestnik Urala i Sibiri* [Scientific sports bulletin of the Urals and Siberia]. 1 (25), 53-57. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42390776>. [In Russian].
- Sorokin, V.P., Androsov, A.M., Fedyuk, N.S., & Pavlov, A.G. (2017). Znachenie teoreticheskikh znanij po fizicheskoy podgotovke dlya slushatelej voennyh akademij Ministerstva Oborony Rossijskoj Federacii [The value of theoretical knowledge of physical training for students of military academies of the Ministry of Defense of the Russian Federation]. *Uchenye zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta* [Scientific notes of the University named after P.F. Lesgaft], no 4 (146), 223-227. <http://lesgaft-notes.spb.ru/files/4-146-2017/p223-227.pdf>. [In Russian].
- Timchasova nastanova z fizichnoyi pidgotovki u Zbrojnih Silah Ukrayini (TNFP-2014)* [Temporary guidelines for physical training in the Armed Forces of Ukraine (TNFP-2014)]. (2014). K.: Generalnij shtab. [in Ukrainian].
- Fizicheskie uprazhneniya v RKKK* [Physical exercises in the Red Army]. (1931). M.: Gosudarstvennoe voенnoe izdatelstvo. [In Russian].
- General regulation. Military Aeronautical Pentathlon. Edition Conseil International du Sport Militaire* [General regulation. Military Aeronautical Pentathlon. Edition Conseil International du Sport Militaire] (2012).
- Military pentathlon. Annexes. Edition International military sports council* (2016).
- Military pentathlon. Contest regulation. Edition International military sports council* (2016).
- Military pentathlon. General regulation. Edition International military sports council* (2016).

Відомості про авторів / Information about the authors

Піддубний Олександр Григорович: к. фіз. вих., професор, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба: вул. Сумська 77/79, Харків, 61023. Україна.

Поддубный Александр Григорьевич: к. физ. вх., профессор, Харьковський національний університет Воздушних Сил імені Івана Кожедуба: ул. Сумська 77/79, Харків, 61023, Україна.

Oleksandr Poddubny: PhD (Physical education and Sport), professor, Ivan Kozhedub Kharkiv National University of the Air Force: Sumskaiy str. 77/79, Kharkiv, 61023, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0003-0957-2788>;

E-mail: poddubnyag@gmail.com

Палевич Сергій Володимирович: ст. викладач, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба: вул. Сумська 77/79, Харків, 61023, Україна.

Палевич Сергей Владимирович: ст. преподаватель, Харьковський національний університет Воздушних Сил імені Івана Кожедуба: ул. Сумская 77/79, Харків, 61023, Україна.

Sergey Palevich: st. teacher, Ivan Kozhedub Kharkiv National University of the Air Force: Sumskaiy str. 77/79, Kharkiv, 61023, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0002-8304-1857>;

E-mail: junpolpsv@gmail.com

Цимбалюк Жанна Олексіївна: к. фіз. вх., доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: вул. Алчевських 29, Харків, 61002, Україна; Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба: вул. Сумська 77/79, Харків, 61023, Україна.

Цымбалюк Жанна Алексеевна: к. физ. вх., доцент, Харьковський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: ул. Алчевських 29, Харків, 61002, Україна; Харьковський національний університет Воздушних Сил імені Івана Кожедуба: ул. Сумская 77/79, Харків, 61023, Україна.

Zhanna Tzymbaliuk: PhD (Physical education and Sport), assistant professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University: Alchevskikh str. 29, Kharkiv, 61002, Ukraine; Ivan Kozhedub Kharkiv National University of the Air Force: Sumskaiy str. 77/79, Kharkiv, 61023, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0002-9129-5689>;

E-mail: zhanna.tzymbaliuk@gmail.com

Мусянко Антон Володимирович: магістр, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: вул. Алчевських 29, Харків, 61002, Україна.

Мусянко Антон Владимирович: магистр, Харьковський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди: ул. Алчевських 29, Харків, 61002, Україна.

Anton Musiyenko: master, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University: Alchevskikh str. 29, Kharkiv, 61002, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0003-2466-201x>;

E-mail: tosha.musienko@yandex.ru